

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Mehmet UĞUR, Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar

İhsan D. DAĞI

Prof.Dr., Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Müzakerelerden Üyelğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar

Mehmet UĞUR, Söyleşi: Osman AKINHAY

İstanbul, Agora Kitaplığı, 2005, 208 sayfa.

Hazırlayan: İhsan D. DAĞI*

“Uzun, ince bir yol” olarak nitelenen AB sürecinde Türkiye’nin ilerleyişi sürüyor. 3 Ekim 2005’de üyelik müzakerelerine resmen başlandı. Hemen hemen aynı günlerde Türkiye-AB ilişkileri üzerine “farklı” bir kitap yayımlandı; Greenwich Üniversitesi (İngiltere) öğretim üyelerinden Mehmet Uğur’un *Müzakerelerden Üyelğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar*. Son yıllarda piyasada birçoğunu gördüğümüz, önyargıların ve kestirme kanaatlerin egemen olduğu vulgar bir AB-Türkiye anlatısının yapıldığı kitaplardan değil bu. Ayrıca, teorik veya betimsel yönleriyle sıkıcı bir akademik yaklaşımın da dışında. Kitap, kesin kanaatler yerine, verilere yaslanan analizlerin öne çıktığı bir çalışma.

Kitabın farklılıklarından birisi, hazırlanışında izlediği yöntem. Bu bir söyleşi kitabı; Osman Akınhay’ın AB gündeminden ve Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmelerden hareketle yönelttiği sorulara Mehmet Uğur’un verdiği ayrıntılı ve yer yer uzun ama kıvrak ve çarpıcı cevaplardan oluşuyor. Söyleşi biçiminde tasarlanmakla birlikte “serbest” bir söyleşi değil. Osman Akınhay’ın çerçeveyici soruları ve müdahaleleri “disiplinli” bir söyleşi yaratmış; bir söyleşi kitabının dağınıklığı yok. Kitabın söyleşi tekniğiyle hazırlanmış olması okunmasını kolaylaştırıyor. Tek bir sorudan hareketle bize tüm AB projesini, kurumlarını ve politikalarını anlatmaya kalkışmıyor Uğur; konuları tanımlıyor, ayrıştırıyor, açıklıyor ve ilişkilendiriyor. Bu bağlamda söyleşiyi yürüten Akınhay’ın katkısını yadsımak imkansız. Sorduğu çerçeveyici sorularla Uğur’u açan ve söyleşiyi kitap formatına sokan kişi o.

Kitap, dört ana bölümden oluşuyor: 17 Aralık 2004 sonrası Türkiye-AB ilişkileri, Fransa ve Hollanda referandumlarının ardından AB’nin geleceği, ekonomik bir aktör olarak AB ve müzakere sürecinde üyelik ve alternatifler. Bu genel başlıkların gerisinde AB projesinin tarihsel ve düşünsel arkaplanı, Avrupa ulus-devletlerinin krizi ve dönüşümü, AB

* Prof. Dr., ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim Üyesi.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER, Cilt 2, Sayı 8, Kış 2005-2006, s. 201-206.

projesinin ekonomi-politiği ile Türkiye'nin AB üyeliğinin siyasal ve ekonomik etkisinin değişik boyutları inceleniyor.

İnsan Hakları ve Demokrasi Şartı

Uğur kitabında, AB'nin insan hakları ve demokrasi şartının 'sürekli' bir politika olacağını vurguluyor. Bu, hem Türkiye'nin ihtiyaçlarının hem de AB'nin evriminin bir gereği. 1980 darbesinin ardından Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkün; demokratikleşme ve insan hakları ekseninde ilişkilerin, 'teknik' bir düzlemde çıkararak 'siyasallaştığı' bir dönem. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ve özellikle Maastrich Antlaşması ve Kopenhag Kriterleri'nin ardından Avrupa Birliği'nin kendi evriminde insan hakları politikalarının yasal ve kurumsal temellere kavuşmasıyla AB-Türkiye ilişkilerinde siyasal boyut giderek belirginleşti. Dolayısıyla AB'nin demokrasi ve insan hakları 'şartı' Türkiye için icad edilmedi, aksine Kopenhag siyasal kriterlerinin kabul edildiği 1993'de AB'nin genişleme gündeminde Doğu Avrupa ülkeleri vardı, Türkiye değil. Mehmet Uğur, AB'nin insan hakları ve demokratikleşme politikalarının gerisinde vatandaş desteğine dayandırılmaya çalışılan bir 'meşruiyet' arayışı görüyor; içeride eleştirilen demokrasi açığı, dışarıya yönelik demokrasi ve insan hakları politikalarıyla kısmen giderilmeye çalışılmaktadır. Bu niteliğiyle de Uğur, AB'nin demokrasi ve insan hakları politikasının 'sürekli' taşıdığı altını çizer. AB üyeliğine yönelik bir ülkenin bu konularda AB gözetiminden ve denetiminden kaçınması mümkün değildir. Zaten, Amsterdam ve Nice Antlaşmalarıyla insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti ilkelerinin AB'nin temeli olduğu vurgulanmış, sadece aday ülkelerin değil tam üye ülkelerin de AB içindeki varlığı bu niteliklerinin kalıcılığına bağlanmıştır.

AB, Güvenlik, Kürt Sorunu

İnsan hakları ve demokrasi şartının Türkiye'nin ulusal güvenlik arayışlarını zora soktuğu ve Türkiye'yi bölünmeye götüreceği bazı kesimlerce sıklıkla vurgulanır. AB, azınlık hakları söylemi altında ayrılıkçı Kürt hareketine destek vermektedir bu kesimlere göre. Ulusal güvenlik ideolojisinin, bir yandan "dış"a (AB), öte yandan da "iç"e (Türkiye Cumhuriyet vatandaşı olan Kürt halkı) yönelik bu korkularına karşı önemli tezleri var Uğur'un. Öncelikle, AB'nin aday ülkelerde azınlık sorunlarını "ayrılık" yoluyla çözme siyasetinin olmadığını, aksine AB'nin "statükodan yana" bir yapılanma olduğunu belirtiyor Uğur. Türkiye'nin sınırlarının değiştirilmesinin AB'nin uzun vadeli çıkarlarına da uymadığını vurgulayan Uğur, nihai anlamda AB'nin Türkiye

hedefinin, tam üye olmasa bile AB ile sıkı sıkıya ilintilendirilmiş istikrarlı ve müreffeh bir Türkiye olduğunun altını çiziyor.

Azınlıkların kendilerini ifade edebilecekleri "işlevsel özerklik" in yeterli olduğunu söyleyen Uğur, ülkesel bütünlüğe yönelik iki tehdidin varlığını ise kabul etmektedir; bunlar, "özde vatandaş", "sözde vatandaş" ayrımcılığıyla devletin kendi meşruiyetini sorgulanır kıldığı anlayış ile ABD'nin Irak bağlamında izlediği bölgesel politikalar. Uğur'a göre ülke bütünlüğü, farklılıkları dışlayıcı veya benzeştirici politikalarla değil, farklılıkların hukukun güvencesine alındığı, tanındığı ve korunduğu bir siyasal rejim tarafından garanti altına alabilir. AB de bunu sağlayıcı siyasal önkoşullar taşıyor. Bu yüzden güvenlikçi perspektifin aksine Uğur'a göre "AB üyeliği gerçekleştiğinde Türkiye'nin bütünlüğü sorunu biter". Bir başka ifadeyle Türkiye'nin AB'ye entegrasyon süreci derinleştikçe Türkiye'nin bütünlüğü daha da pekişecektir. Eğer bir ülke uluslararası sistemde marjinal durumdaysa, sistemin kenarına eğreti bir biçimde eklenmişse, yani sistem açısından feda edilebilir, vazgeçilebilir bir konuma sahipse, o ülkenin güvenliği de bütünlüğü de risk altındadır. Çünkü böyle bir ülke, güvenliğini, sistemin güvenliğinin bir parçası hâline getirmemiştir. Sistemsel güçler böyle bir ülkenin bölünmesinde veya ülkede kargaşa ve iç savaş çıkmasında kendi güvenlikleri için bir tehdit görmezler. Bir ülkenin ulusal güvenliği, içinde bulunduğu sistemin güvenliğinin de bir gereğiye, o zaman, ülke güvenliği de garanti altındadır. Entegrasyon, sistemin vazgeçilmez bir parçası yapar bir ülkeyi; ve güvenliğini sistemin güvenliğine sigortalar. Türkiye'nin AB ile entegrasyonu Türkiye'nin güvenliğini Avrupa'nın güvenliği ve istikrarına da bağlayacaktır. Öte yandan Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunun ekonomik refah ve özgürlük de üreteceğini varsayarsak, hem ulusal bütünlüğün hem de toplumsal barışın önkoşullarının güçleneceğini öngörebiliriz.

Ortadoğu'ya aktif olarak müdahale edebilecek bir güç olmayan AB'nin bölgede uygulamaya çalıştığı bir "Kürt projesi" hiç olmadı. Ortadoğu'yu yeniden şekillendirmeye çalışan ve bu amaçla bölgede güç kullanan ABD'nin ise var bir "Kürt projesi". Kuzey Irak'taki oluşum, doksanlı yıllardan beri ABD'nin organize edip temellerini attığı bir gelişmenin sonucu. Dolayısıyla, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde bir kopuş ihtimalinden endişe edenlerin dikkat etmeleri gereken güç Mehmet Uğur'un belirttiği gibi ABD'dir. ABD-Türkiye ilişkileri, konjonktüre dayalı, dolayısıyla değişkendir; yapısal bir birliktelik biçimi sergilemez. Konjonktüre dayalı bu *stratejik perspektif*de demokrasi, insan hakları ve özgürlükler, hatta refah gibi Türkiye'nin son yıllarda öncellediği temel hedefler bulunmuyor. Buna karşın, son döneminde Türkiye-

AB ilişkilerinin demokrasi, insan hakları, özgürlükler, ekonomik istikrar gibi değerler ekseninde şekillendiğini hatırlamakta fayda var.

AB ve Sol

Mehmet Uğur'un en önemli analizlerinden birisi "sol ve AB" üzerine. Uğur, soldan bir bakışla, AB'ye karşı klasik, "onlar ortak, biz Pazar" yaklaşımını da "ulusal egemenlik" kaygılarına dayanan tezleri de "sol" bulmuyor. Bu iki tezden ilkinin İslamcı, ikincisinin de milliyetçi/devletçi kesimlerin AB muhalefetine dayanak oluşturmasından kaynaklanmıyor Uğur'un bu analizlere eleştirisi. Solun "sermayenin Avrupası"na karşı çıkarken ulusal devleti "referans ve hareket noktası" olarak ele almasını sorunlu bulur Uğur. Sermayenin emek karşısında elde ettiği kazanımları ulusal düzeyde ve ulusal bir programla tersine çevirmek mümkün değildir ve dolayısıyla solun AB projesine "ulusalci" bir mantıkla karşı çıkması bir zayıflıktır. Uğur, ayrıca, küreselleşmenin regüle edilmesi konusunda AB'nin ulusal devletlere göre daha uygun ve etkin olacağı kanısındadır. Supranasyonel bir yapılanma, muhtemel ulus-devlet fırsatçılığı ve bencilliğiyle kıyaslandığında daha etkin, rasyonel ve optimal kararların verilebileceği bir yapıdır. Ayrıca Uğur, AB'nin "ülkeler ve toplumsal sınıflar arasındaki güç dağılımını zayıfların aleyhine en az kullanan uluslararası kurum" olduğunu da altını çizmektedir.

AB projesinin Avrupa kapitalizmini daha sürdürülebilir kıldığı ve kısmi bölüşüm kaygılarına rağmen eşitsizlikleri devam ettirici bir rejim olduğu Uğur'un katıldığı gözlemlerdir. Ancak Uğur, AB yerine yeniden ulus devletler düzeyine inmenin "ne eşitsizlik sorununu çözme ne de kapitalizmi daha adil bir düzene dönüştürme" ihtimalini artırmayacağı kanısındadır. Aksine, ulusal düzeye inişle krizden krize sürüklenen ve bu krizlerin maliyetlerini en alt katmanların omuzlarına yükleyen bir "ulusal kapitalizm" yaratılır. Hatta, kapitalizmin krizlerini gizlemenin bir yöntemi/aracı olarak saldırgan milliyetçi/şoven ideolojinin yükselişi kaçınılmaz olur Uğur'a göre. Sonuç, "emekten yana bir Avrupa" değil, krizleri daha sıklaşacak ve derinleşecek olan, daha az regüle edilen bir kapitalizm ile zenginliğini daha az paylaşan bir Avrupa'nın doğuşudur; "Avrupa yerine ulus-devlet", hem de saldırgan ve otoriterleşebilecek bir ulus-devlet. Ayrıca, AB üyeliğinin sosyal politikalar ve standartlarla Türkiye gibi ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki yaratmasının da kuvvetle muhtemel olduğunu söylüyor Uğur.

Uğur'un AB ve sol üzerine bu genel analizlerini okuyunca, "keşke Türkiye solu ve AB üzerine de birşeyler söylesedydi" diyoruz. Solun kozmopolitan perspektifini bir yana bırakıp "ulusalci" bir dile yaslan-

dığı, AB'nin demokratikleşme ve insan hakları şartlarını bile neo-emperyalist bir komplo olarak nitelediği bir dönemde Uğur'un yaklaşımı yeni açılımlar sunacak bir analitik derinlik içeriyor. Avrupa solunu evrenselci ve dayanışmacı olmamakla eleştiren Uğur'un Türkiye solu üzerine de söyleyecekleri olmalı...

AB ve Kalkınma

AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar, tartışılan konulardan olan AB üyeliğinin Türkiye ekonomisine muhtemel etkileri üzerine de aydınlatıcı açıklamalar içeriyor. Soru şu; AB üyeliği Türkiye toplumunun refahını artıracak mı, düşürecek mi? Nasıl ve neden? Uğur, modelleme yöntemine dayanan simülasyonlarda üyeliğin Türkiye ekonomisi için avantajlar getireceğinin, ulusal gelirin yüzde 0,5 ile 1,5 arasında artacağına öngörüldüğünü belirtiyor. Üyeliğin ekonomi üzerindeki olası etkisini üye olan ülkelerin üyelik öncesi ve sonrası performanslarına bakarak da açıklıyor Uğur. Üyelik sürecinde ilerleyen bir ülke AB müktesabatını uyarlayarak yeni bir politik-ekonomik çerçeve kurar. Bu çerçevede ekonomi, "sinyal verme ve kredibilite sağlama" etkinliği içindedir. Ulusal ekonominin temellerinin serbest rekabet ortamına dayanıklılığı ve eski ekonomik-politik çerçeveye dönmeyeceği verilen temel sinyallerdir. Bu sinyallerin yabancı yatırımcıları teşvik edici ve mevcut yatırımlardaki etkinliği artırıcı sonuçları olacaktır. Uğur, İspanya, Portekiz ve İrlanda ile Doğu Avrupa ülkelerinde bunun örneklerinin yaşandığını açıklayarak özellikle İrlanda İspanya ve Portekiz'in üyelik sonrası dönemde, hem üyelik öncesine hem de AB ortalamasına göre daha hızlı büyüdüklerini gösteriyor.

Ancak Uğur, hem üyelik öncesi kendi performansından hem de AB ortalamasından daha düşük büyüyen Yunanistan örneğinin altını çiziyor. AB üyeliğiyle ekonomik büyümenin kendiliğinden sağlanan bir durum olmadığını, ulusal ekonomilerin sinyal verme ve kredibilite yaratma işlevlerini yerine getirmemesi durumunda AB üyeliğinin "kendiliğinden" bir sinerji yaratmayacağı gözlemi son derece önemli. Sorun ve sorumluluk ulusal hükümetlerde. AB sürecinin 10 yılda kişi başına ulusal geliri on bin doların üzerine taşıyacağı, ülkeye yabancı sermaye "akacağı" beklentisinin her düzeyde olduğu Türkiye için bu uyarılar son derece önemli. AB sürecini ekonomik kalkınma için yeni bir kalkış noktası yapmak ulusal yönetimlerin sorumluluğunda. AB uyum reformlarının gecikmesi, uygulamaların tavsaması, popülist siyaset anlayışı içinde çıkar gruplarının kamu politikalarını "esir alması" durumunda beklentiler gerçekleşmez. Uğur, uyarısında son noktayı koyar; "AB üyeliğinin ekonomik performansı artırma potansi-

yeli vardır; ancak bu potansiyelin gerçekleşmesi ülkenin iç dinamiklerine bağlıdır. Otomatik şekilde işlemez”.

Üyelik gerçekleşecek mi sorusuna Uğur’un verdiği cevap net; Türkiye’nin Avrupalı bir oyuncu olduğunu kanıtlamasına bağlı. Yani, uyum reformlarını yapmaya devam etmek, dış politika tercihlerini AB’li büyük bir ülke perspektifiyle yapmak ve geleceğin Avrupası’nın kurulmasına katkılarını ortaya koymak... Türkiye’nin azınlık hakları, Kıbrıs sorunu ve Türk-Yunan ilişkilerinde “Avrupa değerlerinden esinlenen” çözümlerden yana olduğunu hem siyasal tercih hem de toplumsal yönelişler düzeyinde göstermek ve ekonominin orta vadede yüzde 5-6 büyümesi. Dolayısıyla sonuç, müzakere sürecinde Türkiye’nin performansına bağlı Uğur’a göre.

Sonuç olarak Mehmet Uğur’un kitabı son yıllarda AB üzerine yazılan en derinlikli, en analitik kitap. Subjektif önermelerin çok ötesinde güçlü akıl yürütmelerin, tarihsel ve olgusal verilerle desteklenen tezlerin harmanlandığı ikna edici bir çalışma. AB’yi tartışmadan önce mutlaka okunması gerekenler arasında.